

Kountouris, Antonis

**"Προσφυγο-ποίηση": Όταν η λογοτεχνία "συνομιλεί" με τη γελοιογραφία
στη σχολική τάξη**

Neograeca Bohemica. 2022, vol. 22, iss. [1], pp. 128-134

ISSN 1803-6414 (print); ISSN 2694-913X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-10>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77171>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20230115

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

«Προσφυγο-ποίηση»: Όταν η λογοτεχνία «συνομιλεί» με τη γελοιογραφία στη σχολική τάξη

Αντώνης Κουντούρης | <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-10>

Το σχολικό πρότζεκτ «προσφυγο-ποίηση» υλοποιήθηκε το σχολικό έτος 2017–2018 στο Ελληνικό Γυμνάσιο-Λύκειο Βούπερταλ, στη Γερμανία, με παιδιά οικονομικών μεταναστών. Όπως υποδηλώνει ο τίτλος, το θέμα του πρότζεκτ ήταν οι πρόσφυγες, συγκεκριμένα η προσφυγική κρίση εκείνης της περιόδου, που είχε φτάσει στην κορύφωσή της λίγο καιρό πριν, το 2015. Το βασικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν γελοιογραφίες του Μιχάλη Κουντούρη,¹ καθώς και λογοτεχνικά κείμενα.

Το καινοτόμο και ενδιαφέρον στοιχείο του πρότζεκτ ήταν η παράλληλη αξιοποίηση της γελοιογραφίας με τη λογοτεχνία, δύο ειδών τέχνης με πολύ διαφορετικούς κώδικες: η λογοτεχνία, χρησιμοποιώντας τη γλώσσα ως εργαλείο, με την ευαισθησία της και τη λυρικότητά της μπορεί να δώσει φωνή στα συναισθήματα του αναγνώστη. Η γελοιογραφία από την άλλη είναι ταυτόχρονα εικαστικό έργο και δημοσιογραφικό «κείμενο», που ασχολείται με την επικαιρότητα και ασκεί κριτική. Ο συνδυασμός των δύο ειδών στη σχολική πράξη υπήρξε εκρηκτικός. Τα παιδιά έμαθαν να «διαβάζουν» τη γελοιογραφία, αποκωδικοποιώντας την σε τρία βήματα:

α. πρώτα την παρατηρούν προσεκτικά, χωρίς να τη σχολιάσουν ή να την ερμηνεύσουν·

β. αναγνωρίζουν τα σύμβολα της γελοιογραφίας·

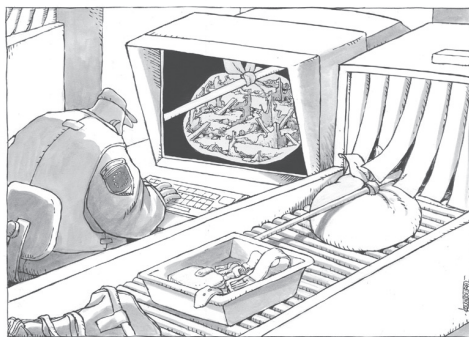
γ. εντοπίζουν την «ανατροπή», το αναπάντεχο στοιχείο της, που συνήθως είναι το σημασιολογικό της κέντρο. Με αφορμή αυτό το στοιχείο, κατανοούν και διατυπώνουν το νόημά της.

Έτσι, στην αρχή τού πρότζεκτ, αναζητώντας τη διαφορά ανάμεσα στον μετανάστη και τον πρόσφυγα, παρατηρήσαμε τις ακόλουθες δύο γελοιογραφίες. Στην πρώτη γελοιογραφία απεικονίζεται ένας άνθρωπος που κρατάει βαλίτσα, χαιρετάει την οικογένειά του και ετοιμάζεται να μπει σε ένα πλοίο. Πάνω στη βαλίτσα του βρίσκονται φωτογραφίες από τις ευτυχισμένες οικογενειακές στιγμές του παρελθόντος. Ο άνθρωπος αυτός είναι οικονομικός μετανάστης. Στη δεύτερη γελοιογραφία, ένας ελεγκτής στο αεροδρόμιο ακτινογραφεί ένα δισάκι: μέσα διακρίνεται μια βομβαρδισμένη πόλη (αυτό είναι το αναπάντεχο στοιχείο). Το δισάκι αναδεικνύεται σε σύμβολο του πρόσφυγα. Τόσο οι μετανάστες όσο και

1 Οι γελοιογραφίες αυτές έχουν δημοσιευτεί στην *Εφημερίδα των Συντακτών* και στο περιοδικό δρόμου *Σχεδία*, και οι περισσότερες περιέχονται στο *Kountouris* (2016).

©Michael Kountouris

©Michael Kountouris

οι πρόσφυγες είναι στην ουσία διωγμένοι βίαια από την πατρίδα τους. Ο διαχωρισμός τους είναι σε κάποιον βαθμό τεχνητός. Η κύρια διαφορά τους είναι ότι ο μετανάστης, σπρωγμένος από την ανέχεια ή την οικονομική κρίση, έχει χρόνο να προετοιμάσει τη βαλίτσα του, ενώ ο πρόσφυγας, φεύγοντας άρον άρον, παίρνει μαζί του ό,τι προλάβει, τυλιγμένο βιαστικά μέσα σε ένα κομμάτι πανί – ένα δισάκι.

Κάπου εδώ, αρχίσαμε να αξιοποιούμε και τη λογοτεχνία ως παράλληλο υλικό. Διαβάσαμε παλιά και σύγχρονα κείμενα Ελλήνων και ξένων δημιουργών, που κάποιοι έζησαν οι ίδιοι τον διωγμό και την ξενιτιά, για να συνειδητοποιήσουμε ότι το προσφυγικό ζήτημα δεν είναι καινούργιο, αλλά διαχρονικό, και δεν αφορά μόνο τη Συρία του 2015, αλλά μπορεί να συμβεί οπουδήποτε. Με αυτή τη διαχρονική και διατοπική οπτική προσεγγίσαμε το προσφυγικό ζήτημα, ως προς το περιεχόμενό του, χωρισμένο σε τρεις φάσεις: τη βίαιη αναχώρηση από την πατρίδα, το δύσκολο ταξίδι, την υποδοχή στη χώρα εισόδου – κι όλα αυτά μέσα από τη λογοτεχνία και τη γελοιογραφία.

Ακούσαμε μελοποιημένα ποιήματα για τους Κύπριους πρόσφυγες του 1974 και για τους Άραβες πρόσφυγες του 2015:

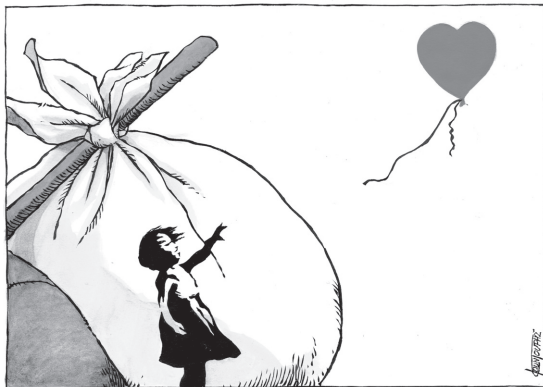
Γιατί ο πρόσφυγας πονά και σέρνει σ' ένα μπόγο

Τα πλούτη του δυο αλλαξιάς και του Θεού το λόγο

Μ. Ελευθερίου, Πατρίδες που έγιναν φωτιά (απόσπασμα)

Κι αν δείτε ερείπια γκρεμισμένα,
 δε θα 'ναι απ' άλλες εποχές.
 Από ναπάλμ θα 'ναι καμένα,
 θα 'ναι χαλάσματα του χτες

Μ. Φωτιάδης, Παναγιά μου Παναγιά μου (απόσπασμα)²

©Michael Kountouris

Θυμηθήκαμε τον Οδυσσέα που πάλευε με τα κύματα πάνω σε μια σχεδία, διαβάσαμε μαρτυρίες προσφύγων του 1922 αλλά και του 2015, που έκαναν την ίδια διαδρομή, περνώντας με μια βάρκα το κατασκότεινο Αιγαίο:

Κι έρχεται η στιγμή, που λες, θα φύγω κι ό,τι γίνει
 κι αν – όπως τρέμεις το χαμό – σε λυπηθεί το κύμα,
 στη Λαμπεντούζα θρίσκεσαι, ή και στη Μυτιλήνη

Θ. Παπακωνσταντίνου, Ο Χομαγιούν και ο Βακάρ (απόσπασμα)

Παιδάριο, παιδάριο
 στην Προύσα στον Σαγγάριο
 μες στου πολέμου τη φωτιά
 έριξ' η μοίρα τα χαρτιά
 και με την πρώτη караβιά
 γλιτώσαμε από την σκλαβιά
 και πέσαμε στην προσφυγιά

Ν. Γκάτσος, 1922 (απόσπασμα)

2 Όλα τα ποιητικά αποσπάσματα περιέχονται στο Kountouris (2018a). Εκεί βρίσκονται και οι βιβλιογραφικές τους πληροφορίες.

Προβληματιστήκαμε για τη σκληρότητα των ανθρώπων, που ξέχασαν την ανθρωπιά:

Φτωχή ανθρωπότητα, δεν μπόρεσες
ούτε ένα κεφάλαιο να γράψεις ακόμα.
Σα σανίδα από θλιβερό ναυάγιο
ταξιδεύει η γηραιά μας ήπειρος.

Τ. Λειβαδίτης, *Αλλά τα βράδια* (απόσπασμα)

Στον τόπο αυτό όταν θα πάτε,
σκηνές αν δείτε στη σειρά,
δε θα 'ναι κάμπινγκ για τουρίστες,
θα 'ναι μονάχα προσφυγιά

Μ. Φωτιάδης, *Παναγιά μου Παναγιά μου* (απόσπασμα)

Γύρω σε κάθε θλέμμα το συρματοπλεγμα
γύρω στην καρδιά μας το συρματοπλεγμα
γύρω στην ελπίδα το συρματοπλεγμα
Πολύ κρύο εφέτος

Γ. Ρίτσος, *Τούτες τις μέρες* (απόσπασμα)

Αλλά τελικά υμνήσαμε την αλληλεγγύη, τη μόνη ελπίδα:

Και όταν θα 'ρθουν οι καιροί
που θα 'χει σβήσει το κερί
στην καταιγίδα

Υπερασπίσου το παιδί
γιατί αν γλιτώσει το παιδί
υπάρχει ελπίδα.

Λ. Παπαδόπουλος, *Κάποτε θα 'ρθουν* (απόσπασμα)

Τα παιδιά, μέσα από τη μελέτη των έργων τέχνης και μετά από τις συζητήσεις που τα έργα αυτά προκάλεσαν, ανταποκρίθηκαν γράφοντας κείμενα και ζωγραφίζοντας σκίτσα – κάποιες φορές μάλιστα εφάρμοσαν και τεχνικές που είδαν στις γελοιογραφίες και μίλησαν με τα σύμβολά της. Για παράδειγμα η προσφυγοπούλα που σχεδίασε μια μαθήτριά, έχει τη στάση της γυναίκας στην «πιετιά» του Κουντούρη και μέσα στα μάτια της διακρίνεται ένα δισάκι κι ένα ναυάγιο.

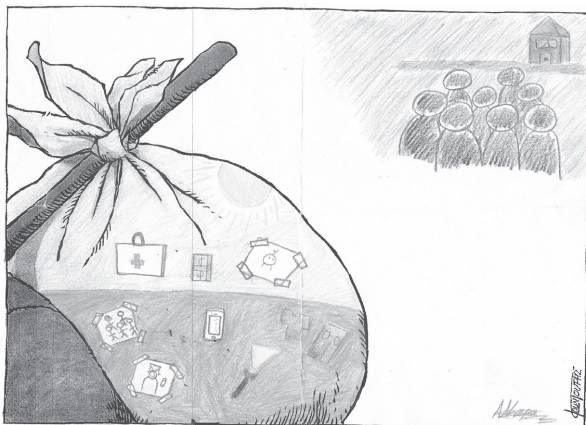

©Michael Kountouris

κορίτσι, 16 χρονών

Στην αρχή του πρότζεκτ ένας μαθητής ζωγράφισε έξω από το δισάκι μαύρες σιλουέτες σε ένα θλιβερό τοπίο (αυτά αφήνει πίσω του ο πρόσφυγας) και μέσα στο δισάκι, σε μια ελπιδοφόρα liaκάδα, χρηστικά αντικείμενα (αυτά που θα πάρει μαζί του ο πρόσφυγας). Ανάμεσα σε αυτά ζωγράφισε κι ένα κουτί με φάρμακα, καθώς, όπως εξήγησε, «οι πρόσφυγες φέρνουν μαζί τους αρρώστιες». Προφανώς ο μαθητής αναπαρήγαγε αυτά που άκουγε στην τηλεόραση ή στον κοινωνικό του περίγυρο. Ενδιαφέρον είναι ότι, στο τέλος του πρότζεκτ, όταν ξαναμιλήσαμε για τις αποσκευές του πρόσφυγα, ο συγκεκριμένος μαθητής όχι μόνο δεν πίστευε πια ότι οι πρόσφυγες φέρνουν αρρώστιες, αλλά δεν θυμόταν καν ότι το είχε πει.

αγόρι, 16 χρονών

Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού δημοσιεύθηκε σε ένα διπλό βιβλίο: μια ανθολογία γελοιογραφιών και λογοτεχνικών κειμένων, μαζί με έναν οδηγό για την αξιοποίηση αυτού του υλικού στη σχολική τάξη.³ Μέσα από την αναπάντεχη συνάντηση της γελοιογραφίας με την ποίηση, δόθηκε η ευκαιρία στα παιδιά να φανερώσουν τη δημιουργική τους φαντασία, την οξυδέρκειά τους και την ενσυναίσθησή τους, να εκφραστούν και να ευαισθητοποιηθούν για το εξαιρετικά σκληρό θέμα της προσφυγιάς και του πολέμου.

Σήμερα παρακολουθούμε μουνδιασμένοι ακόμα μία προσφυγική κρίση, αυτή τη φορά πιο κοντά στα ευρωπαϊκά σύνορα. Ο πόλεμος στην Ουκρανία επιβεβαιώνει πικρά αυτό που τα παιδιά στο Βούπερταλ έμαθαν καλά μέσα από τις γελοιογραφίες και τα ποιήματα: ο πόλεμος είναι που «προσφυγο-ποιεί», που ξεριζώνει τους ανθρώπους από τις εστίες τους, παντού και πάντα. Εδώ και αιώνες. Οι ισχυροί της γης παίζουν στην παγκόσμια σκακιέρα τις τύχες των λαών, τις τύχες μας. Είναι ανάγκη να βρούμε τρόπους να μιλήσουμε για αυτό στα παιδιά. Η γελοιογραφία και η λογοτεχνία, και η μεταξύ τους συνομιλία μέσα στη σχολική τάξη, είναι ένας τέτοιος τρόπος.

Βιβλιογραφία

Alexopoulou, K. 2018. Prosfygo-poiisi: I geloiografia kai i poiisi stin ypiresia tis ekpαιdefsis. *Marginalia*. *Simeioseis sto perithorio* 7 [online]. [Αλεξοπούλου, Κ. 2018. Προσφυγο-ποίηση: Η γελοιογραφία και η ποίηση στην υπηρεσία της εκπαίδευσης. *Marginalia*. *Σημειώσεις στο περιθώριο* 7 [online].] Διαθέσιμο από: <https://marginalia>.

3 Βλ. Kountouris (2018a, 2018b) και τη βιβλιοπαρουσίαση της Alexopoulou (2018).

gr/arthro/prosfygo-poiisi-i-geloiografia-kai-i-poiisi-stin-ypiresia-tis-ekpaideysis/
[15 November 2021].

Kountouris, A. 2018a. *Prosfygo-poiisi. Skitsa: Michalis Kountouris*. Athina. [Κουντούρης, Α. 2018α. Προσφυγο-ποίηση. Σκίτσα: Μιχάλης Κουντούρης. Αθήνα.]

Kountouris, A. 2018b. *Prosfygo-poiisi. Odigos gia tin axiopoisi tou ylikou sti scholiki taxi. Skitsa: Michalis Kountouris*. Athina. [Κουντούρης, Α. 2018β. Προσφυγο-ποίηση. Οδηγός για την αξιοποίηση του υλικού στη σχολική τάξη. Σκίτσα: Μιχάλης Κουντούρης. Αθήνα.]

Kountouris, M. 2016. *Made in Europe*. Athens.

200 Jahre Griechische Revolution, 1821–2021: der Griechische Befreiungskampf und das Europa der Regierungen und der Völker

Ariadni Moutafidou | <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-11>

Ziel dieses Aufsatzes¹ ist es, die Auswirkungen des Griechischen Unabhängigkeitskrieges auf Europa darzustellen, bzw. wie sich diese Auswirkungen in der internationalen Großmachtpolitik, aber auch im Philhellenismus widerspiegeln. Außerdem geht es darum, die Rolle der Antiquitäten im Befreiungskampf, im Nationalbewusstsein und in der Entstehung und Etablierung des freien Griechenlands an einigen charakteristischen Beispielen zu erläutern.

Der Griechische Unabhängigkeitskrieg bedeutete für die Großmächte die Bedrohung des allgemeinen Friedens in Europa. Alle Mächte außer Preußen hatten politische und ökonomische Interessen im Nahen Osten. Die europäischen Regierungen reagierten anfangs zögernd und mit Unsicherheit. Die außenpolitischen Präferenzen der Mächte schlossen eine Unterstützung der Griechen zunächst aus. Erst nach den Ausschreitungen gegen Griechen in osmanischen Städten, nach der Hinrichtung des ökumenischen Patriarchen von Konstantinopel, Gregorios V., in der Osternacht 1821 und nach der Ermordung weiterer Würdenträger der orthodoxen Kirche kam Bewegung in die europäische Politik. Erst dann gelangte Petersburg zu einer differenzierten Bewertung der Vorgänge im osmanischen Reich und rief schließlich seinen Botschafter aus Istanbul zurück. Die europäischen Mächte konnten einen

1 Kurzfassung einer Präsentation beim Internationalen Symposium *Das befreite Griechenland und die griechische Antike, 1821–2021* (16.–18. 9. 2021, Institut für Antike der Universität Graz, Universalmuseum Joanneum).